

GegužĖ, gegUžė ar gegUŽIS?

Diana Žėkienė

Vilniaus kolegijos Sveikatos priežiūros fakultetas

Gegužė – paukščių klegesio, augalijos suvešėjimo mėnuo. Pirmosiomis gegužės dienomis užkukuoja gegutė, jos vardu ir pavadintas mėnuo, nors senovėje lietuviai šį mėnesį vadino ir kitais vardais: *Sėtiniu, Žiedžiūmi, Žiedu, Gegužiniu*.

Kaip šiandien taisyklingai vartoti ir kirčiuoti paskutinio pavasario mėnesio pavadinimą: **gegužė, gegužė ar gegužis?**

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (2003) duodami du galimi šio žodžio kirčiavimo variantai: **gegužė** (3^b) ir **gegužė** (2).

Pagrindinė norma: **gegužė** (3^b) (kirtis šokinėja, pavyzdžiui, kaip žodyje drebulė):

(kas?) **gegužė**: *Gegužė* – paskutinis pavasario mėnuo.

(ko?) **gegužės**: *Pirmąjį gegužės sekmadienį švenčiame Motinos dieną.*

(kam?) **gegužei**: *Gegužei* įpusėjus minima deivės Mildos – meilės ir laisvės deivės diena (05 13) ir Tarptautinė šeimos diena (05 15).

(ką?) **gegužę**: *Gegužę* (arba: *gegužės mėnesį*) švenčiami moterų vardadieniai – šv. Domicelės (05 07), šv. Sofijos (05 15), šv. Elenos (05 22) ir šv. Petronėlės (05 31).

(kuo?) **gegužė**: *Balandį, palyginti su gegužė, nebuvo tiek medikų švenčių.*

Tarptautinė akušerių diena (05 05), Tarptautinė raudonojo kryžiaus diena (05 08), Tarptautinė slaugytojų diena (05 12).

(kame?) **gegužėje, (gegužėj)**: *Gegužėj* švenčiami vyrų vardadieniai: šv. Florijonas (05 04), šv. Stanislovas (05 08), šv. Pankracas (05 12), šv. Gervazas (05 13), šv. Bonifacas (04 14).

Šalutinė norma: **gegužė** (2) (kirtis šokinėja, pavyzdžiui, kaip žodyje *saulužė*):

(kas?) **gegužė** – saulužė

(ko?) **gegužės** – saulužės

(kam?) **gegužei** – saulužei

(ką?) **gegužę** – saulužę

(kuo?) **gegužė** – saulužė

(kame?) **gegužėj(e)** – saulužėj(e).

Mėnesiui pavadinti vartosenoje gana dažna vyriškosios giminės forma **gegužis** (*gegužio...*). Ji laikytina šalutine norma, kuri **galima** laisvuosiuose stiliuose – šnekamojoje kalboje, grožinėje literatūroje. „Kalbos patarėjūje“ (1939) ji buvo nurodyta kaip nenorminė, „Kalbos vadove“ (1950) ir Dabartinės lietuvių kalbos žodyno pirmajame leidime (1954) iškelta kaip lygiavertis moteriškosios giminės formos *gegužė* variantas (sinonimas), o antrajame jau pateikiama su nuoroda žr. *gegužė*.

Dažnai galima išgirsti besipiktinant: „visada buvo gegužis, o tie kalbininkai pakeitė į gegužę...“ Tokiai auditorijai galima priminti istoriją.

„Lietuvių kalbos rašybos vadovėlis su kirčiuotu žodynu“ (1938) duoda tik vieną normą: **gegužė** (3^b).

„Kalbos patarėjas“ (1939) normino: mėnesiui pavadinti vietoj formos *gegužis* teikė vartoti *gegužė*.

„Lietuvių kalbos rašybos žodynas“ (1948): **gegužė** (3^b).

„Kalbos vadovas“ (1950): **gegužė** (3^b) – gegutės ir mėnesio

reikšmė; **gegužis** – gegužės mėnuo.

DŽ₁ (1954), DŽ₂ (1972), DŽ₃ (1993) ir DŽ₄ (2000): **gegužė** (3^b): 1. žr. *gegu t ė* [t. y. toks paukštis]; 2. penktasis metų mėnuo.

DŽ_{5c} (2003): **gegužė** (3^b), **gegužė** (2): 1. žr. *gegu t ė*; 2. penktasis metų mėnuo.

Taigi antrasis, šalutinis žodžio *gegužė* kirčiavimo variantas **gegužė** (2) įteisintas visai neseniai, nors vartosenoje buvo paplitęs, nurodytas ir didžiajame Lietuvių kalbos žodyne kaip tarmių faktas. Prestižinėje kalboje reikėtų išmokti šį mėnesio pavadinimą kirčiuoti pagal 3^b kirčiuotę (*gegužė* – *gegužę*), o paprastojoje vartosenoje, kam nesvetimas, gali būti ir antrasis įteisintas variantas – pagal 2-ąją kirčiuotę (*gegužė* – *gegužę*).

Forma *gegužis* laikytina šalutiniu normos variantu, kuris prireikus gali būti vartojamas laisvuosiuose stiliuose, literatūroje:

O buvo toks gražus **gegužio** galas,
Purienomis gelsvai putojo pievos,
Ir tais žaliais laukais, ir tais linksmais berželiais
Iš mėlyno dangaus gėrėjosi pats Dievas. (Jonas Aistis)

Pražydęs sodas ir šilas užia –
Linksmoms vestuvėms puošias **gegužė**...
Skrustai raudoni, mėlynos akys –
Stebiu, kaip stiebias kaštanų žvakės,
Ir kaip lelijos ir baltos rožės,
Saulės draugužės, žiojasi, vožias... (Jurgis Baltrušaitis)

O **gegužio** naktis – pavojinga,
Tu nubrisi į sodą gilyn,
Atsistosi po vyšniomis – sninga,
Ir prikris šilto sniego širdin. (Juozas Erlickas)

Nykaus rudens neatmena **gegužė**...
Džiaugsmingai vėl ištvinus iš krantų,
Šviesi banga kalvų pašlaitėm užia,
Šimtais spalvų žėruojančiu srautu... (Jurgis Baltrušaitis)

O buvo dienos margos
Ir naktys baisiai gilios –
Gegužis vyšniom linko,
Laukus žiedų pripylė! (Antanas Miškinis)

Parengta pagal: *Rita Miliūnaitė*. Kalbos vartotojų apklausų komentarai, www.kalbosnamai.lt